

дитини з інвалідністю, надаватися виплати на дитину, пільги, можливість працювати, а також мати захист від гендерного, фізичного і сексуального насильства.

Список використаних джерел

1. Гарантії одиноких батьків та матерів у трудовому праві. Газета «Закон і Бізнес» / - URL: Режим доступу: <https://zib.com.ua/ua/print/79137-garantii-odinokih-batkiv-ta-materiv-u-trudovomu-pravi.html>
2. Державна соціальна допомога інвалідам з дитинства та дітям з інвалідністю: веб-сайт департаменту соціального захисту населення Сумської міської ради / - URL: Режим доступу: <https://dszn.smr.gov.ua/derzhavna-sotsialna-dopomoga-invalidam-z-ditinstva>
3. Категорії працівників, які мають дітей \ Журнал Кадровик.UA Спецвипуск № 03 / 2019, липень / - URL: Режим доступу: <https://e.sv.kadrovik.ua/kadrovikua-specvipusk-2019-3/rozdil-1-katehoriyi-pratsivnykiv-yaki-mayut-ditey>
4. Трудова діяльність батьків особливих дітей – як допомогти їм реалізувати свої трудові права? Програма для молодих дослідників у галузі публічної політики. К., 2021 р., 43 с.

Галина Олійник

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Ольга Главацька

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка
м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В статті обґрунтовано сутність поняття «соціальна адаптація». Висвітлено процес, мету та основні завдання соціальної адаптації дітей з особливими потребами. Виділено два типи соціальної адаптації, а саме: активна соціальна адаптація та пасивна соціальна адаптація. Подано особливості соціальної адаптації дітей з особливими потребами.

Ключові слова: соціальна адаптація, соціалізація, діти з особливими потребами, типи соціальної адаптації, особливості соціальної адаптації.

Однією з важливих задач сучасної освіти є організація адаптованого соціального середовища спрямованого на надання дітям з особливими потребами допомоги в процесі соціальної адаптації, освоєнні норм і цінностей суспільного буття, пристосування до реалій сучасного життя.

Створення оптимальних умов для життєдіяльності, відновлення втрачених контактів з навколишнім світом, успішного лікування і подальшої корекції, психолого-педагогічної реабілітації, соціально-трудової адаптації та інтеграції дітей з особливими потребами в суспільство належить сьогодні до першочергових державних завдань.

В Україні тільки починає створюватися система соціальної адаптації і реабілітації дітей з особливими потребами. Залишається невирішеним цілий комплекс соціальних, медичних, культурологічних і психолого-педагогічних проблем, у тому числі і проблеми соціальної адаптації.

Науковий аналіз проблеми соціальної адаптації дітей з особливими потребами пов'язується з дослідженням таких її складових частин, як процес індивідуальної адаптації, роль різноманітних соціальних інститутів у роботі з дитячим контингентом та ін. Необхідно визнати, що дослідження соціальної адаптації дітей з особливими потребами не знайшло широкого відображення в науковій літературі. Суть процесу соціальної адаптації досліджували А. Арнольдов, Л. Буєва, Л. Коган, Т. Кисельова, Ю. Красильников та ін. Загальні проблеми інвалідності, психологічні особливості людей з особливими потребами розкриті в роботах А. Асмолова, Л. Виготського, Т. Добровольської, А. Лурія.

Останнім часом науковці все частіше звертають увагу на проблеми навчання і виховання дітей з особливими потребами (Н. Білопольська, Г. Бертинь, В. Лоніна, А. Магдер). Дослідження основних проблем сімей дітей з інвалідністю представлені в роботах М. Семаго і М. Школьнікової. Роботи Л. Єгорової, А. Маллера, І. Павлової, Т. Розанової, В. Феоктістова, В. Чуйкова присвячені участі сім'ї в сімейно-побутовій адаптації дітей з особливими потребами.

Мета статті полягає у розкритті соціальної адаптації як складової процесу соціалізації дітей з особливими потребами.

Соціальна адаптація відбувається протягом усього життя людини. Сучасне розуміння соціальної адаптації трактують як процес або результат процесу, що передбачає гармонійне, з погляду індивідуальних прагнень людини, задоволення її потреб, створення умов для її здорового щасливого життя в суспільстві, тобто соціальна адаптація розуміється як процес переходу з одного стану в інший та як результат цього процесу. Соціальна

адаптація – специфічна форма соціальної активності, пов'язана зі входженням та приведенням об'єкта та суб'єкта особливості особистості у відповідність до нових соціальних умов [4].

Соціальна адаптація – процес і результат активного пристосування індивіда, групи до умов соціального середовища, до суспільних умов життя, що змінюються або що вже змінилися [1, с. 43].

За допомогою соціальної адаптації перш за все реалізуються потреби людини в праці, в творчості і спілкуванні. У міру становлення виду «людина розумна», адаптивна діяльність стає спеціалізованою, виділяється в різновиди науково-практичної і духовно-практичної діяльності людини [4, с. 51].

Для розуміння суті соціальної адаптації дитини з особливими потребами важливим є співвідношення понять адаптації і соціалізації. У науковій літературі висловлюється думка, що соціальну адаптацію варто розуміти як інструмент соціалізації.

Входження дитини з особливими потребами в конкретне соціальне середовище, засвоєння норм цього середовища і співставлення їх з нормами, установками, поглядами усього суспільства – це істотний момент її розвитку як особистості. Адаптацію і соціалізацію слід розглядати як єдиний процес взаємодії дитини з особливими потребами і суспільства. Умови життя, які змінюються, вимагають не стільки пристосування до них, скільки розвитку особистості, збагачення індивідуальності через все розмаїття соціального середовища. Соціальна адаптація дитини з особливими потребами припускає не підпорядкування обставинам, а життєву стійкість у прагненні досягти цілей, реалізації своєї індивідуальності. Саме здатність дитини з особливими потребами до зміни складає резерв можливостей її розвитку, що забезпечується активністю в будь-яких обставинах.

Процес соціальної адаптації дітей з особливими потребами – планомірний і цілеспрямований вплив на свідомість дитини з метою формування відповідних установок, понять, принципів, ціннісних орієнтацій, які забезпечують необхідні умови для їх розвитку, підготовки до суспільного життя і трудової діяльності. Спеціально організована система соціальної адаптації дітей з особливими потребами є одним із визначальних факторів їх розвитку. Мета соціальної адаптації – основа системи виховання дітей з особливими потребами. Вона має суспільний характер (соціальне замовлення), відзначається універсальністю і чіткою конкретизованістю. За своїми цілями і завданнями соціальна адаптація дітей з особливими потребами співпадає з загальними принципами соціальної педагогіки. Загальні завдання соціальної адаптації поєднуються із спеціальними, зумовленими характером обмеження. Основне з них –

налагодження взаємоефективного співіснування дитини з особливими потребами і соціуму, який її оточує [5, с.15].

Зміст соціальної адаптації дітей з особливими потребами охоплює комплекс ідей, думок, факторів, основних напрямів адаптаційного впливу. Він характеризується національними особливостями. До змісту соціальної адаптації входять пристосування до навколишніх суспільних умов, виявлення, розвиток та реалізація власних можливостей [2, с. 137].

Виділяють два типи соціальної адаптації:

а) активна соціальна адаптація, коли суб'єкт прагне впливати на середовище з метою його зміни (наприклад, зміни цінностей, форм взаємодії і діяльності, які він повинен освоїти);

б) пасивна соціальна адаптація, коли суб'єкт не прагне до такого впливу і змін.

Особливостями соціальної адаптації дітей з особливими потребами є:

1) багатофакторність процесу соціальної адаптації, який здійснюється у сім'ї, навчальному закладі, позашкільних закладах, під впливом літератури, мистецтва, радіо, телебачення, кіно, театру і ін.;

2) тривалість процесу соціальної адаптації, що починається від народження і продовжується протягом життя;

3) ступінчатий, поетапний характер процесу соціальної адаптації;

4) концентризм у змісті виховної роботи;

5) двосторонність і активність процесу;

6) значна роль педагога у роботі з індивідом чи колективом;

7) малопомітність результатів для зовнішнього сприймання;

8) діяльність, спрямована у майбутнє [3, с. 23].

Висновок. Таким чином, соціальна адаптація – процес і результат активного пристосування індивіда, групи до умов соціального середовища, до суспільних умов життя, що змінюються або що вже змінилися. Соціальна адаптивність як одна із загальних властивостей людини, виявляється в діяльності, що полягає у перетворенні власного духовного світу і способів взаємодії людини з природою і суспільством відповідно до умов життєдіяльності, які змінилися.

Отже, соціальна адаптація дитини з особливими потребами пов'язується з розвитком у неї здатності реально сприймати і змінювати обставини, вдосконалюючи навколишній світ. З цього випливає педагогічний аспект соціальної адаптації дитини з особливими потребами, який полягає в тому, що мета кожного вихователя, вчителя, батька, суспільства в цілому – сприяти як найкращому для кожної такої дитини поєднанню процесів її соціалізації, виховання і саморозвитку. Таким чином, соціальна адаптація дітей з особливими потребами ґрунтується на їх взаємодії з соціальним середовищем.

Список використаних джерел

1. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка. навчальний посібник : Київ, 2005. 560 с.
2. Практика соціальної роботи / під ред. Кристофера Ханвея і Террі Філпота. Амстердам. Київ, 1996. 348 с.
3. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посібник. / за заг. ред. проф. А. Й. Капської. Київ, 2000. 372 с.
4. Холодїй О.М. Соціальна адаптація дітей з особливими освітніми потребами до навчання в школі: навчально-методичний посібник. Черкаси, 2014. 125 с.
5. Ярмаченко М.Д. Свідомість у навчанні глухих учнів. К.: Вища школа. 1986. 192 с.

Петришин Людмила

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи і
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У публікації розкрито актуальне питання реабілітації дітей з обмеженими функціональними можливостями як соціальну проблему; конкретизовано науково теоретичні дослідження науковців та технології роботи з різними категоріями населення, серед них значне місце займає соціальна робота з людьми з функціональними обмеженнями, зокрема технології реабілітації дітей з інвалідністю; означено особливості діяльності реабілітаційних центрів.

Ключові слова: діти з обмеженими функціональними можливостями, соціальна реабілітація, реабілітаційні центри, соціальна робота.

Однією з найгостріших соціальних проблем сучасного українського суспільства є стан здоров'я населення, в тому числі дитячого. Адже відомо, що здорові діти – це фундамент майбутнього країни. Сьогодні через військову агресію, спад виробництва, зростання безробіття, зниження сукупного доходу сім'ї, зменшення доступності безкоштовних медичних послуг, погіршення екологічних умов в Україні спостерігається зниження демографічних показників, підвищення рівня захворюваності